

ZIMA V ČESKOSLOVENSKU

Žijeme ve dvojném ohrazení. Ohradili nás znovu zákazy, ostnatým drátem i vytín rušících stanic, které po celých 24 hodin chrlí megawaty národní energii pánuobohu do oken. Normalizovaný stát, který se tváří jako skromný hospodář, je v některých ohledech skutečně velkorysý. Je například veřejným tajemstvím, že se od roku 1969 nahromadilo v Československu v knižních skladech za 1 miliardu korun vytištěných knih. Ne proto, že by si je čtenáři nekoupili, ale proto, že je tak řečené ministerstvo kultury zakázalo dát do prodeje. Když jde o panenství občanovy duše, na nějaké té miliardě nesejde. Aféra kolem poplatku za školní dopravu, který v Sovětském svazu ukládají svým vystěhovalcům, má v Československu jeden nečekaný účinek - leckdo si uvědomuje, jak drahá věc je vzdělání. A když se vezme v úvahu, že posrpnové Československo odložilo ad acta celou generaci svých vysokoškolsky kvalifikovaných lidí a určilo jim většinou nekvalifikovanou nádenickou práci, pak je ještě názorněji vidět, jakých finančních obětí je schopna vláda, které jde spíš o vyšší ideové cíle, než o mrzký prospěch.

HRA NA POTĚMKINOVU VESNICI

Za touto nákladnou bariérou, hmotnou i duchovní, je ještě druhá hradba. I lidé se ohradili. Ohradili se svým soukromím. Pěstují své zahrádky, zvelebují chaty, pečují o své koníčky. Všude na světě je tomu tak, že se cestující netváří zrovna přívětivě, když jedou vlakem nebo autobusem do práce či z práce. V naší zemi jako by si však všechny ty bezvýrazně hledící tváře řekly: O co, že neuhádnete, co si myslím! Po ulicích posádkových měst se promenují sovětsští důstojníci v brigádyřkách širokých jako deštník. Nesetkávají se ani se zlobnými ani s dobromyslnými pohledy. Nesetkávají se s ničím. Jedni míjejí druhé jako bytosti ze čtvrté dimense.

Samozřejmě, že stát prezentuje pro svět i pro domov svou představu občana. Jeho Čechoslovák se směje plakátovým úsměvem, hopsá lidové tance a tleská přenosným politikům na přenosných tribunách. Tato jednoduchá potěmkiniáda se však ani nesnaží nikoho oklamat. Spíš patří k rituálu jako hesla na nádražích nebo vyvěšování praporů 365 krát do roka. Vážně ji může vzít jen takový nováček mezi mocenskou elitou, jako je Fidel Castro, kterému u nás Gustav

Husák naorganizoval nedělní sešlost strýčků a tetiček coby revoluční lid. A Fidel šermoval rukama, hřímal, kázal o svobodě a svrchovanosti uraženým a poníženým. Publikum občas zdvořile zatleskalo snaživé překladatelce. Nebylo to divadlo ani tak absurdní jako smutné.

To služebně starší státníci z bratrských států na východ od ČSSR se nedají opít rohlíkem. Nemají iluze o tom, jak na tom s československou veřejností jsou. Na různé ty demonstrace přátelství se spíše dívají očima znalců. Z vlastní zkušenosti vědí, jak se vyrábí jásající mládež z nevinných školních dětí, mají dobré ponětí o tom, co je to za "lid", který jim mává podle příjezdové trasy, a otrlým okem pozorují živelné projevy sympatií, obětavě provedené placenými aparátůvky a agenty v civilu. Podle dokonalosti režie pak usuzují, jak dalece to mají jejich čs. kolegové už v rukou. Kdyby je opravdu přišel někdo jen tak sám od sebe uvítat, vyděsili by se. Viděli by v tom nový rafinovaný tah všeho schopných Čechů. Hra na Potěmkinovu vesnici se dnes hraje pozitivě. Nikdo není klamán a všichni jsou spokojeni.

STALINISMUS S LIDSKOU TVÁŘÍ

Cizinec, který zavítá do tohoto panoptikálního světa, je na rozpacích. Pokud přijíždí s kritickou myslí, zdá se mu být snadné proniknout tou první, oficiální bariérou. A přece, jak snadno uvízne v jejich nástrahách. Nikoliv v Československu, ale právě na západě vznikl pro naši situaci termín: stalinismus s lidskou tváří. Případá svým autorům jistě vtipný a trefný. Nám už méně.

Vždyť právě to chtěli slyšet naši dnešní vládcí: Jsme přísní, ale nejsme nelidští. Když Stalin začal prudce otáčet kormidlo své země, musel se rozejít s těmi stoupenci hnutí, kteří stále ještě bláhově věřili ve východní ideály revoluce. Učinil tak — jako v jiných případech — s bezpříkladnou tvrdostí. Zbavil se jich tím, že je zbavil života. Také normalizovaný komunismus v ČSSR se musel rozejít s více než půlmilionem členů komunistické strany, kteří se, podle úsudku byrokratických Poloniů, pomátli na rozumu a chtěli vyměnit zajištěnou příslušnost k vládnoucí menšině za jakýsi socialismus pro všechny.

Poloniové však nepoužili Stalinova strašného receptu. Nezabavili své odpůrce života, zbavili je jen jejich míst a oborů, jejich prá-

ce. Normalizace se obešla bez fyzických likvidací — pokud ovšem nepočítáme oběti srpnového zásahu. Byly však likvidovány česká literatura a film, byla vyhlazena sociologie a filosofie, byla devastována právní věda a rozprášen dějepis atd.

Osudy vzdělanců jsou víc než bizarní — jeden universitní profesor se živil až do své nedávné invalidity jako topič, druhý dává soukromé hodiny z latiny, třetí našel svou obživu v kriminále, čtvrtý koeduje s maringotkou a pátý je bez místa, kdežto o šestém, o profesoru Jaroslavu Kladivovi, bývalém členu ÚV KSČ, jsme se dokonce dočetli v oficiálním tisku, *co nedělá*. Tedy slyšte — pan profesor nedělá umyvače mrtvol. Podivný režim, který se musí hájit, že se jeho vysokoškolské učitelé neživí očistou mrtvol. Nevím ostatně, proč by to mělo být něco nečestného. Když se mohou živit mytím aut nebo podlah v hospodě nebo třeba mytím oken na stavbách, jako jeden významný literární kritik, proč by nemohli myt mrtvoly? Což je známkou dobrých mravů jen to, že vědci neposlouchají v márnici? Nebo je spíš známkou dobrých mravů, že vědci mohou pracovat ve svém oboru?

Československo má světový primát v počtu nádeníků s nejvyššími akademickými hodnostmi. Může být na to hrdé. Dílvedoucí v továrně poblíž Prahy prohlásil: "Já do své party беру jen docenty a plukovníky. Pod hodnost docenta nebo majora zásadně nejdu".

Stalinismus s lidskou tváří... Letos v létě obdrželo v Praze a Brně celkem 46 lidí tresty od 3 do 6,5 let za to, že jednali podle článku 19 Všeobecné deklarace lidských práv, v němž se praví: "Každý má právo na svobodu přesvědčení a projevu. Toto právo nepřipouští, aby někdo trpěl újmu pro své přesvědčení, a zahrnuje právo vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky jakýmkoliv prostředky a bez ohledu na hranice".

Když ale v Československu napíšete svým spoluobčanům na psacím stroji dopis, že volby, v nichž lidé nemají možnost volby, nejsou žádné volby, pak je to letáková akce, pobuřování a podvracení republiky. Letošní sazba za tento zločin je kolem 3 let žaláře nepodmíněně. Když však totéž napíšete známému do ciziny a dotčený vám to dokonce uveřejní, je to 1) prozrazení státního tajemství, 2) pomlouvání republiky a za 3) špionáž, protože vaši informace může zneužít takový Valerio Ochetto a předat ji sdruženým zpravodajským službám NATO, které se na takové informace jen třesou. Letošní sazba za tento zločin je šest a půl roku vězení. Tedy tolik, co za vraždu s polehčujícími okolnostmi. Ale nepověsí vás. To je pokrok. Neboť žijeme v éře stalinismu s lidskou tváří.

OSN V ILEGALITĚ

Mimoходом, když už byla řeč o Deklaraci lidských práv, to je teď v ČSSR přísně zapovězená četba. Útlá knížka, kterou v roce 1969 vydalo v Praze nakladatelství

Mladá fronta pod titulem Dokumenty o lidských právech jako svou 2751 publikaci, byla nedávno stažena z prodeje a nesmí se půjčovat v knihovnách. V knížce jsou bez jakéhokoli úvodu či doslovu pouze tyto holé dokumenty:

1) Všeobecná deklarace lidských práv z roku 1948.

2) Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech z roku 1966.

3) Mezinárodní pakt o občanských a politických právech z r. 1966.

4) Úmluva o politických právech žen z r. 1952.

5) Deklarace OSN o odstranění diskriminace žen z r. 1967.

6) Deklarace o výchově mládeže v duchu ideálu míru, vzájemné úcty a porozumění mezi národy z r. 1965.

7) Deklarace práv dětí z r. 1959.

8) Deklarace OSN o odstranění všech forem rasové diskriminace z r. 1968.

9) Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace z r. 1965.

10) Úmluva o boji proti diskriminaci v oblasti vzdělání z r. 1960.

11) Prohlášení teheránské konference z roku 1968.

Pro všechny tyto deklarace a úmluvy se Československo na mezinárodním fóru jednoznačně vyslovilo — a přitom jeho občané je nemají a nesmějí znát. Kdo nevěřil, ať si tu knížku u nás zkusí koupit nebo půjčit. Měl by se o to pokusit sám Kurt Waldheim, aby se osobně přesvědčil, jaké vážnosti se těší základní texty Organizace spojených národů v členských zemích. Nebo jsou všechny ty deklarace a úmluvy jen slova, slova, slova? Možná se potom divit rozhněvané charakteristice Solženicynově?

PLÍŽIVÝ TEROR

Stalinismus s lidskou tváří... Nemohu si pomoci, ale připomíná to jednu známou sovětskou anekdotu: "Co to je humanismus?" Tak se ptají miladí posluchači starého bolševika, který mezi ně zavítal na besedu. "Jak bych vám jen pověděl?" uvažuje starý. "Snad bude nejlépe dát vám názorný příklad:

Jde soudruh Stalin na procházku a potká Váňu. "Kam jdeš, Váňo", zeptá se ho vtlidně. "Do školy, soudruhu Staline". "A učíš se dobře?" "Dobře, soudruhu Staline". "Tak jen se pěkně uč", uzavře konverzaci veliký vůdce a pokračuje zamyšleně v chůzi".

"V čem je tu nějaký humanismus?" diví se posluchači. "Ilupáci", rozhořčil se pamětník, "cožpak nechápete? Stalin, rozumíte, Stalin potkal Váňu. Mohl ho dát likvidovat? Mohl. A udělal to? Neudělal. Naopak, pěkně s ním pohovořil. A to snad není humanismus?"

Teorie o stalinismu s lidskou tváří má stejnou vnitřní logiku. Mohli stoupence pražského jara likvidovat? Mohli — ale trestají je jen vězením. Mohli je zbavit života? Mohli — ale zbavili je jen svobody. Mohli

jim zakázat dýchat? Mohli — ale zakázali jim jen myslet a mluvit.

Ostatně, teror nemusí být účinný jen tehdy, když se brodí krví. V moderní zemi, kde je už vítzý jistý životní a kulturní standard, může být velmi krutým opatřením zbavit člověka práce, na niž se s jistými obětmi připravil a kterou má rád. A to se po pádu Dubčeka stalo ne několika prominentním osobnostem, ale desetitisícům až statisícům lidí ve všech oborech vědecké, kulturní i hospodářské činnosti, prakticky celé generaci inteligence, zejména její humanistické části. Tento postih nepůsobí ani tak na ty, na něž dopadl, jako na ty, kteří si svou práci a postavení udrželi.

V druhé polovině života, kdy mají lidé obvykle již rodinu, není dvakrát příjemné začínat znova od piky. Jsou lidé, kteří by dali přednost vězení, jehož lhuta vyprší, před pracovní degradací, jež je miněna na doživotí. Zachovat si proto v naší zemi charakter je luxus, za který se musí draze platit — rozhodně je to v ČSSR dražší věc než osobní vuz nebo rodinný domek.

Známa česká novelistka, která si svými vtipnými a lyrickými knížkami získala početnou čtenářskou obec, má — jako 90% jejích kolegu-zakázáno publikovat i překládat. Došly jí peníze a začala si proto shánět práci. Ucházela se o místo uklízečky v jednom pražském muzeu. Nabídl jí 1000 Kčs měsíčně a ona nabídku přijala, i když to je plat na hranici životního minima. Jenže — nakonec se dostala její žádost k řediteli. Ten se zarazil nad povědomé znějícím jménem. "Není to ta spisovatelka?" Podřizeny váhavě přisvědčil. "Tedy", pravil soudruh ředitel "nemám nic proti tomu, aby ta pani dělala uklízečku — ale ne u nás!"

Také letos se v ČSSR z politických důvodů propouští. A lidé, kteří si shánějí místo dnes, jsou na tom podstatně huř, než ti, kteří tak učinili v roce 1969 nebo 1970. To ostatně ukazuje i zkušenost oné spisovatelky. Jsou totiž podniky, kde už je pro "pravicové oportunisty" stop stav. A jsou zajímavé dělnické profese, které jsou vyhozenými inteligenty přímo přesyceny. Navíc v kruzích, které prakticky rozhodují o pracovním zařazení vědce a umělce, se nepociťuje sebemenší potřeba respektovat talent nebo vzdělání. Proč také, což to není potěšení, když teď můžete člověka, který vás dřív svým nadáním provokoval, jakseptatř pokorit a ponížít?

Dokonce i šéfidolog NDR Kurt Hager, který vloni navštívil ČSSR a měl na Dobříši u Prahy důvěrnou besedu s tak zv. představiteli čs. kulturního života, dokonce i on varoval naše malé inkvizitory, aby v kultuře nerozobili příliš mnoho drahého porcelánu. Kurta Hagera jistě nelze podezřívát z liberalismu. A musí-li nám už i tento strohý představitel Ulbrichtova socialismu dávat lekce ze snášenlivosti, je to žalostné vysvětlení pro husákovské Československo.

Jaro 1968 bylo neopakovatelné právě mírovým, pokojným charakterem svých refo-

rem. Také na noční vpád cizích vojsk v srpnu reagovali lidé této země s obdivuhodnou důstojností a vepsali novou kapitolu do dějin účinného nenásilného odporu proti přetěsle. A právě proto i normalizační teror, který usiluje o to, aby se Češi a Slováci vzdali všech nadějí na obnovu svých práv a svobod, má — a musí mít některé netradiční rysy. Je to, abychom použili termínu sovětské propagandy z r. 1968, teror plíživý. Podobá se násilníkovi, který vede svou obět s pistolí skrytou v kapse a na všechny strany se bodře usmívá: hleďte jak jdeme družně a dobrovolně.

NEMOCNI TOUHOU PO JARU

Řekli jsme, že cizinec, který zavítá do tohoto panoptikálního světa, neví dobře, co si má o něm myslet. Nejen, že je v pokušení přiznat despotismu "lidskou tvář", protože neprohlédne jeho strýčkovské přestrojení. Navíc je zmaten a šokován proměnou, která se stala s lidmi. Vidí, jak se zabarikádovávají do svého soukromí a vykládá si to jako rezignaci. "Heslem Prahy je přežít", konstatuje pak po svém návratu. A opravdu, kde je ta pospolitost, vědomá si sama sebe a svých cílů? Kam se poděli vudeci továren z podzimu 1968? Kde jsou ty planoucí oči zástupu mladých lidí, jdoucích za rakví Jana Palacha? Což z toho vnitřního ohně zbylo opravdu jen těch pár svíček na Olšanském hřbitově?

Ne, tohle by nedokázal pouhý nátlak a strach být seberafinovanější použitý a využitý. Musil se přidat ještě jeden činitel, který se jmenuje — Zklamání. Podruhé za třicet let nabízelí Češi a Slováci šanci celé Evropy. Poprvé v září 1938. Tehdy demokratická Evropa dovolila, aby se archa její naděje potopila. Také v roce 1968 Čechoslováci cítili, že to, oč usilují, nemá význam jen lokální, jen pro ně samé. Úspěch pražského jara mohl znamenat nové vykročení pro celou Evropu.

Že tím nebyly nadšeny konzervativní síly na východ od Prahy, dokázaly přesvědčivě jejich tanky. Pod jejich pásy zustala v troskách nejedna iluze, ale skácen byl jimi i starý strom vztahu dvou příbuzných národů, který už nenahradí žádná atrapa. K tomu se přidal pocit opuštěnosti. Jistě, sympatie pokrokové světové veřejnosti potěšily. Ale obyčejný člověk se přisvědčil, že velmocem je v okruhu jejich panství všechno dovoleno. Cuius regio, eius religio. A navíc, proč si dělat iluze, že konzervativní síly na západ od Prahy byly celé zhavé pomoci Dubčekovu experimentu? Vždyť "socialismu", který se stal strašákem pro děti, se čelí snadno. Naproti tomu socialismus, v němž by člověková práva znovu našla své útočiště, se mohl stát dobyvatelem ne snad území a sfér vlivu, ale hlav a srdcí.

Nedávno mne můj trafikant překvapil otázkou, na niž je těžko odpovědět: "Poslyšte, nemohli oni tenkrát (myslil tím vládu presidenta Johnsona) poslat Rusum nótu, že jsou jako znepokojeni tím soustředováním vojsk

na našich hranicích a že by jakékoliv akce v rozporu s Chartou OSN mohly mít vážné následky — no znáte tu obvyklou diplomatickou omáčku? Rusové by museli prohlásit, že Američani slyší trávu růst — museli by veřejně popřít své úmysly. Proč to neudělali? Vždyť by je to nic nestálo?"

Zdá se to prostoduché, ale opravdu, proč to tenkrát před 21. srpnem 1968 neudělali? Nevěděli, co se chystá? Anebo všechno proběhlo podle zásady: Každý si pereme svoje špinavé prádlo?

Tento svět nemá mravní centrum. Staré heslo husitů "pravda vítězí" zní dnes naivně a pateticky. Cynický realismus říká — a má pro to stovky důkazů — že pravdu má vítěz. Jak se potom divit vlně zklamání a únavy, která se u nás po letech 1968 — 69 dostavila. Kdo však ve znavených tvářích čte hned kapitulaci, muže se velice zmylit. Naši ochránci jsou opatrnější. Nebo snad jen kvůli rezignované hrstce Čechů a Slováků drží v Čechách celou armádní skupinu? A proč potom ty drastické tresty za pár krotkých letáků? Proč ten neúměrný strach z lidí tak důkladně normalizovaných, konsolidovaných a vůbec smířených s osudem?

Dívám se do očí svých spoluobčanů a čtu v nich stesk. Jsou nemocní, i když si to ani neuvědomují. Jsou nevléčitelně nemocní touhou po jaru. Přitom jsme uprostřed zimy. Jenže, jak praví Shelley — If Winter comes, can Spring be far behind? (*)

Praha, Na Nový rok 1973

BOHEMICUS

KDO JSOU ...

Považujeme za užitečné informovat čtenáře o jménech soudců a vyšetřovatelů, kteří se podíleli na politických procesech v červenci a srpnu 1972, neboť tisk byl v tom směru zvláště lakonický.

V Praze zajišťoval procesy Městský soud v čele s předsedou JUDr. Antonínem Kašparem, který osobně předsedal politickým procesům s Dr. Janem Tesařem, Jiřím Müllerem, ing. Rudolfem Battěkem a dalšími a s Doc. Milanem Hüblem, Karlem Kynclem a Dr. Karlem Bartoškem. Dalším protagonistou je vedoucí odd. I Městského soudu (t.j. oddělení,

kteří se zabývá politickými případy podle I. hlavy tr. zákona) JUDr. Zdeněk Zelenka a místopředsedové soudu JUDr. Rojta a JUDr. Topinka. Prokuratura delegovala své zkušené pracovníky, na př. krajské prokurátory JUDr. Baláše a JUDr. Čimburu a zástupce Generální prokuratury ČSR JUDr. Prókopa. Dalšími soudci byli v Praze JUDr. V. Müller, JUDr. Ladislav Fajstavr, Marie Žáková, ing. Emil Marek, Karel Kařízek a další.

V průběhu vyšetřování spolupracoval s orgány bezpečnosti za prokuraturu JUDr. Jiří Felcman, vedoucí oddělení pro stíhání tr. činu protistátní povahy na krajské prokuratuře v Praze. V bezpečnosti byla odpovědná za vyšetřování ruzyňská vyšetřovací skupina v čele s plk. Lítou, v níž působí m.j. vyšetřovatelé mjr. Kryštof, mjr. Váňa, kpt. Čibulka, mjr. Studený, kpt. Tita, mjr. Noga a další. Vzhledem k tomu, že činnost obviněných přesahovala rámec působnosti krajské správy SNB, podílela se na vyšetřování Hlavní správa vyšetřování pro ČSR na federálním Ministerstvu vnitra, jejímž náčelníkem je pplk. Jansa, vedoucím odboru činnů protistátní povahy pplk. Řezáček. Z těchto složek se zúčastnili vyšetřování zvláště pplk. Káňa a pplk. Kavan.

V Brně vedl proces s Dr. Jaroslav Šabatou a Spol. předseda senátu JUDr. Volf, v Bratislavě pak soud s prof. Kalinou JUDr. Karol Hochel. Předsedkyní senátu Nejvyššího soudu ČSR, který projednával (a většinou zamítl) odvolání odsouzených v těchto politických procesech byla MUDr. Marie Dojčárová.

Soudci i vyšetřovatelé StB se chovali různě: slušně i velmi hrubě. Přesto, že ani obžalování, ani jejich přibuzní, kteří byli připuštěni do sálu, kde se konaly procesy si nesměli dělat žádné poznámky, existuje a doplňuje se dokumentace o chování každého z nich. Nebylo by totiž spravedlivé, aby se jednoho dne obviňovalo paušálně všechny, kdo se na politických procesech a zatýkání podíleli. Víme, že i v StB je dost slušných lidí, kteří si nepřejí, aby se opakovaly metody padesátých let. Ovšem na druhé straně je faktem, že řada soudců raději odstoupila, než by se podílela na těchto procesech politické povahy a také mnoho příslušníků StB raději odešlo, resp. se nechalo vyhodit ze služby, aby nenesli spoluodpovědnost na novém porušování zákonnosti.

Proto ti soudcové a vyšetřovatelé, kteří zůstali ve službě a podílejí se na politických procesech si musí uvědomit, že jejich chování je právem středem pozornosti a že za své postoje nesou plnou odpovědnost před naší veřejností.

(*) (doslovný překlad: Když zima přichází, může být jaro daleko?)